

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.7.55](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.7.55)

УДК 614.23: 351.7

Ф. Р. Криничко,
здобувач кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування,
Державний університет «Житомирська політехніка»
ORCID ID: 0000-0003-2378-3418

ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я ЯК СУСПІЛЬНЕ БЛАГО: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

F. Krynychko
Candidate for a degree of the Department of Economic Security, Public Management And
Administration, Zhytomyr Polytechnic State University

PUBLIC HEALTH AS A PUBLIC GOOD: PUBLIC ADMINISTRATION ASPECT

В статті розглянуто сутність поняття «громадське здоров'я». Визначено громадське здоров'я єдина категорія, яка характеризує якість та можливості трудових ресурсів з одного боку, та результативність державного управління в даній сфері із іншого боку. Доведено, що громадське здоров'я знаходиться на перетині інтересів різних учасників суспільних відносин і є об'єктом наукового дослідження в різних галузях наук. Охарактеризовано, що суспільне здоров'я обумовлено комплексним впливом різних факторів (соціальних контекстів): релігійним, політичним, економічним, технологічним, особистісним, медико-біологічним. Досліджено складові інфраструктури громадського здоров'я, а саме: соціологія, демографія, економіка, політологія, медицина, психологія, право, державне управління. Розглянуто громадське здоров'я з декількох позицій, а саме: як стан, як процес. Визначені фактори, що впливають на громадське здоров'я та образ життя населення: соціально-політичні, культурні та економічні чинники утворюють групи ризику, зазвичай до них відносять групи населення більшою мірою, ніж інші, схильні до різних захворювань. Визначено індикатори соціального благополуччя до яких відноситься: соціальні умови і комфортність соціального середовища, стан соціальних хвороб і патологій, медико-біологічні показники, характер суспільно-політичному житті, соціально-економічні показники (дохід, рівень і якість життя, зайнятість, забезпеченість житлом, купівельна спроможність та ін.), динаміка розвитку ринку споживчих товарів і послуг, освіти та охорони здоров'я, стан соціального захисту населення, соціальної допомоги і підтримки, соціальна безпека (рівень злочинності і стан правопорядку), національна безпека. Досліджено вплив соціальних факторів на громадське здоров'я. Виділено соціальні фактори, що обумовлюють життєдіяльність людини, які класифіковані за такими напрямками: соціально-економічні, соціально-біологічні, еколого-кліматичні, медико-організаційні, правові, соціокультурні, особистісні. Представлено комплексну інформаційну модель об'єкту державної політики у сфері підтримки громадського здоров'я. Досліджено вплив середовищ функціонування

суспільства (екологічне середовище, політичне середовище, соціально-економічне середовище, соціально-культурне середовище). Охарактеризовано вплив діючої системи охорони здоров'я в країні та медичної реформи на громадське здоров'я.

The article considers the essence of the concept of "public health". Public health is the only category that characterizes the quality and capabilities of labor resources on the one hand, and the effectiveness of public administration in this area on the other hand. It has been proven that public health is at the intersection of the interests of different participants in public relations and is the object of scientific research in various fields of science. It is characterized that public health is due to the complex influence of various factors (social contexts): religious, political, economic, technological, personal, medical and biological. The components of public health infrastructure have been studied, namely: sociology, demography, economics, political science, medicine, psychology, law, public administration. Public health is considered from several positions, namely: as a state, as a process. Factors affecting public health and lifestyle: Socio-political, cultural and economic factors form risk groups, usually involving populations to a greater extent than others prone to various diseases. Indicators of social well-being are determined, which include: social conditions and comfort of social environment, state of social diseases and pathologies, medical and biological indicators, nature of socio-political life, socio-economic indicators (income, level and quality of life, employment, housing, consumer capacity, etc.), the dynamics of development of the market of consumer goods and services, education and health care, the state of social protection, social assistance and support, social security (crime rate and law and order), national security. The impact of social factors on public health has been studied. The social factors that determine human life are identified, which are classified in the following areas: socio-economic, socio-biological, ecological and climatic, medical and organizational, legal, socio-cultural, personal. A comprehensive information model of the object of state policy in the field of public health support is presented. The influence of the functioning environments of society (ecological environment, political environment, socio-economic environment, socio-cultural environment) is studied. The impact of the current health care system in the country and health care reform on public health is described.

Ключові слова: громадське здоров'я; суспільне здоров'я; індикатори соціального благополуччя; модель; державна політика.

Key words: public health; indicators of social welfare; model; public policy.

Постановка проблеми. Питання громадського здоров'я як об'єкту державної політики є не новим для України але досить актуальним, зважаючи на реформування системи охорони здоров'я та інших сфер починаючи з 2015 р. Сьогодні питання розробки державної політики в сфері громадського здоров'я пов'язано із проблемами як власне практичного характеру так і практичного. Адже, вказаний об'єкт суспільного життя не є властивим для країн пострадянського простору. Сучасні розробки в теорії, методології та організації державного управління в сфері громадського здоров'я мають фрагментарний характер і їх відповідно не можливо вкласти єдину комплексну модель. Більшість наукових досліджень, які ти чи іншим чином стосувалися громадського здоров'я визначають лише напрями трансформації системи охорони здоров'я. Це визначає потребу в обґрунтуванні теоретичного підґрунтя розвитку державної політики в сфері громадського здоров'я та формування теоретичного значення, що стосується сутності та властивостей громадського здоров'я як об'єкту державного управління, ідентифікації його функцій та визначення сфер впливу на його стан. Це в цілому дозволить сформулювати підґрунтя для розробки інноваційних підходів до методології формування та реалізації державної політики в досліджуваній сфері як основи забезпечення національних інтересів суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи трансформації державного управління системою охорони здоров'я як складової державної політики в сфері громадського здоров'я закладені в докторських та кандидатських дисертаціях вітчизняних вчених: Буравльов Л.О., Бедрик І.О., Білоус І.В., Банчук М.В., Білинська М.М., Бугайцов С.Г., Васюк Н.О., Вовк С.М., Висоцька Т.Є., Галацан О.В., Джафарова Д.М.,

Дудка В.В., Дуб Н.С., Жилка К.І., Карлаш В.В., Котляревський Ю.О., Кравченко Ж.Д., Кризина Н.П., Корольчук О.Л., Коваленко Т.Ю., Кузьмінський П.Й., Курило Т.М., Клименко О.В., Лещенко В.В., Лермонтова Ю.О., Ляховченко Л.А., Мартинюк О.І., Мокрецов С.Є., Надюк З.О., Паращич І.М., Пітко Я.М., Радиш Я.Ф., Рингач Н.О., Рудий В.М., Устимчук О.В., Торбас О.М., Штогрин О.П., Шегедин Я.Ю., Шевчук В.В., Фільц Ю.О., Фірсова О.Д., Фуртак І.І., Юристовська Н.Я., Ярош Н.П.. Важливе значення в формуванні наукового теоретичного знання в державному управлінні громадським здоров'ям є праці зарубіжних вчених: Аум С., Лі С.Й.Т., Шин Ю. (Aum S., Lee S.Y.T., Shin Y.), Хем Дж. К., Уеда К. (Ham J.C., Ueda K.), Корділья А.К. (Cordilha A.C.), Дхрїфі А. (Dhrifi A.), Бехіра Д.К., Моханти Р.К., Деш У. (Behera D.K., Mohanty R.K., Dash U.), Хант Ді Джей, Лінк К.Р. (Hunt D.J., Link C.R.), Наїм М., Озуем В. (Naem M., Ozuem W.), Кім Т.Т.І. (Kim T.T.I.), Баргейн О., Амінйонов У. (Bargain O., Aminjonov U.), Олкотт Х., Бокселл Л., Конвей Дж., Талер М., Янг Д. (Allcott H., Boxell L., Conway J., Thaler M., Yang D.), Леунг Т.Ю., Шарма П., Адитипьянгул П., Хози П. (Leung T.Y., Sharma P., Adithipyangkul P., Hosie P.), Нішіта К., Фернандес Р. (Nishita C., Fernandes R.), Райхардт М. (Reichhardt M.) та інші. Нами вивчені праці вчених з позиції сучасного розуміння громадського здоров'я та факторів впливу. Проте, громадське здоров'я завжди має певні національні особливості на основі яких мають будувати механізми формування та реалізації державної політики.

Метою статті є дослідження громадського здоров'я як суспільного блага в контексті державно-управлінського аспекту.

Викладення основного матеріалу. «Одним з найважливіших досягнень науки XIX–XX ст. стало вироблення уявлення про громадське (суспільне) здоров'я, як сукупність здоров'я всіх членів суспільства. У той час як історія вчення про індивідуальне здоров'я нараховує майже дві тисячі років, беручи свій початок від медицини Древньої Греції і Древнього Риму, концепція суспільного здоров'я існує приблизно два століття. Її виникнення зв'язане з Великою французькою революцією і деякими іншими подіями кінця XVIII — початку XIX століття».

«Громадське здоров'я - це не тільки сукупність характеристик і ознак індивідуального здоров'я, а й інтеграція соціально-економічних характеристик, що роблять його життєво необхідною частиною того соціального організму, яким є суспільство. Умови або причини, більш інших відповідальні за якість громадського здоров'я, за виникнення і розвиток хвороб отримали у вітчизняній літературі назву «факторів ризику». «Проекція» чинників ризику на причини передчасної смертності населення, розроблена експертами ВООЗ, підтверджує наявність досить чітких кореляцій між участю того чи іншого фактора ризику і зміною рівня громадського здоров'я. Наука, техніка, архітектура, транспортні засоби, санітарна інфраструктура - породження західноєвропейської культури, повинні були створити «броню цивілізації» і «цивілізаційні підпірки», які повинна була захистити людину від негативних впливів навколишнього середовища. Але як бачимо, цивілізації Заходу не вдалося створити ефективних моделей ведення здорового способу життя, на відміну від країн Сходу, але розвинули ефективні психотехніки, що забезпечують високий рівень стресостійкості і фізичного здоров'я. Прийшов час об'єднати досягнення кардинально різняться цивілізаційних підходів на благо людства. На громадське здоров'я впливають як біологічні, генетичні властивості кожної окремої людини, різні компоненти довкілля, так і їх сукупність» [1].

В першу чергу значна увага вчених та політичних лідерів до громадського здоров'я обумовлена тим, що трудові ресурси стали основним джерелом багатства. В свою чергу громадське здоров'я єдина категорія, яка характеризує якість та можливості трудових ресурсів з одного боку, та результативність державного управління в даній сфері із іншого боку. В громадському здоров'я зацікавлені усі учасники суспільних відносин: окрема особа як носій індивідуального здоров'я, населення як носій громадського здоров'я, суб'єкти економічних відносин як користувачі трудовими ресурсами, держава як гарант дотримання національних інтересів. Це характеризує громадське здоров'я як особливий вид соціального блага, що визначає багатство країни її динамічний розвиток та високий рівень соціального консенсусу.

«Уявлення про населення як основному багатстві країни сходять, щонайменше, до праць французької школи економістів-фізіократів XVIII століття. При повороті до сьогодення мейнстріму економічної думки, здійсненого А. Смітом, була проведена не помічена досі підміна суб'єкта досліджуваної господарської діяльності. Для фізіократів це була держава, для А. Сміта - окремий працівник. Розглядаючи економіку країни, фізіократи звертали пильну увагу на кількісне відтворення населення. На протигагу їм А. Сміт (і - слідом за ним - К. Маркс) - зосередився на відтворенні лише того аспекту суб'єкта діяльності, який дозволяв йому назавтра виробляти додатковий продукт для збагачення капіталіста. Таким чином, відтворення населення випало з поля зору економістів - тим більше що буржуазна промислова революція породила масове безробіття - і виявилось предметом описової науки (демографії). Механізми відтворення здатності працювати і створювати національне багатство для індивідуального і колективного суб'єктів різні. Вони лежать в різних часових горизонтах. Перший з них пов'язаний з індивідуальним здоров'ям, другий - з громадським. Здоров'я індивідуума об'єктивно характеризується в першу чергу якістю того, що відбувається в живому організмі метаболізму (обміну речовин), що представляє собою досліджуваний біологією спосіб існування в часі білкових тіл. Його часовий горизонт визначається періодичністю харчування, біологічними

ритмами організму; він вимірюється годинами. Громадське здоров'я характеризується якістю існування в часі колективного суб'єкта і резюмується відтворенням популяції» [2, с. 183]. Все це вказує, що громадське здоров'я знаходиться на перетині інтересів різних учасників суспільних відносин, а отже є об'єктом наукового дослідження в різних галузях наук. Адже проблема індивідуального здоров'я людини та громадського здоров'я давно вийшли за межі медицини та системи охорони здоров'я, й відповідно не можуть розглядатися без зв'язку із тенденціями суспільного розвитку, які в свою чергу виступають об'єктом сукупності наук:

- філософія: громадське здоров'я виступає як феномен суспільного життя. «Серед об'єктів соціальної філософії є ряд феноменів, які в явній і часто в неявній формі присутні в життєдіяльності кожної людини, кожного громадянина. Одним з таких феноменів є громадське здоров'я. Це завжди актуальний фактор стратегічного розвитку нації і держави. Своєрідна раціональна «невловимість», розчиненого здоров'я як якості суспільного життя вимагає особливого осмислення і являє собою актуальну задачу для філософа. Загально визнано, що суспільне здоров'я обумовлено комплексним впливом різних факторів (соціальних контекстів): релігійним, політичним, економічним, технологічним, особистісним, медико-біологічним та ін. Кожен з соціальних контекстів, в сукупності складають інфраструктуру громадського здоров'я, представляє інтерес для дослідження» [3];

- соціологія: громадське здоров'я є основою дослідження суспільного розвитку та взаємовідносин в суспільстві. Гордеева С.С. вказує, що «Інтерес до досліджень здоров'я в багатьох країнах призвела до їх інтенсифікації. Крім традиційних показників (демографічних, захворюваності та фізичного розвитку), які не розглядали здоров'я як соціальний феномен, в станах Західної Європи на початку 70-х рр. почалося вивчення соціальних характеристик здоров'я, включаючи суб'єктивне ставлення особистості до свого здоров'я, соціальні установки і самозбережну поведінку людей. Перехід до широкого погляду на оцінку здоров'я визначив і зміну пріоритетів в підході до аналізу умов і факторів збереження та формування здоров'я. Саме цей період можна вважати моментом народження соціології здоров'я» [4]. Соціологія окремі того, що є науковою яка вивчає стан громадського здоров'я, виступає також методом власне державного управління в даній сфері;

- демографія: громадське здоров'я вивчається з позиції фактору впливу на населення. «В Україні реєструють складну медико-демографічну ситуацію, яка потребує від системи громадського здоров'я комплексних, цілеспрямованих та ефективних дій, спрямованих на зниження рівня смертності дітей та осіб працездатного віку, профілактику, раннє виявлення та ефективне лікування неінфекційних хвороб, подолання епідемій вакцинокованих інфекцій, забезпечення доступу населення до здоров'язберігальних технологій та формування у населення відповідального ставлення до власного здоров'я». «Фахівці зазначають, що кризовий характер демографічної ситуації в Україні визначається не тільки депопуляцією, а й її поєднанням з погіршенням якості населення, насамперед його здоров'я. Чинник здоров'я детермінує відтворення і розвиток людини та соціуму, впливаючи на формування і функціонування людського потенціалу» [5];

- економіка: громадське здоров'я розглядається як характеристика якості трудових ресурсів з одного боку та об'єкт впливу соціально-економічного розвитку країни з іншого. Найданов Б.Н. обґрунтовує зв'язок із економічним розвитком наступним чином: у соціальній філософії утвердилося положення про те, що показник «громадське здоров'я» знаходиться в нормі тільки в рівноправному і економічно розвиненому суспільстві, в якому немає істотних розривів між вищими і нижчими стратами. Аналіз показує, що громадське здоров'я залежить від соціально-економічного статусу людей, при цьому важлива не просто констатація бідності (величина доходу на 1 члена сім'ї), а психологічне «стан бідності». Саме від цього стану залежить здоров'я: чим бідніша людина, тим частіше він відчуває стреси і хворіє, оскільки у нього немає коштів на дорогі і ефективні ліки, на якісні медичні послуги. Смертність від серцево-судинних захворювань в нижніх шарах суспільства набагато вище, ніж у вищих шарах. Втім, смертність від інших невиліковних хвороб також висока саме серед незаможних і бідних. Вітчизняний дослідник Рингач Н.О. визначає громадське здоров'я як фактор економічного розвитку, зазначаючи, що обов'язковою умовою розвитку та самозбереження держави є достатність і оптимальне використання трудового потенціалу, а необхідна кількість та якість трудових ресурсів може бути забезпечена за рахунок їх відновлення та приросту шляхом проведення державою ефективної соціальної, демографічної та освітньо-виховної політики; їх збереження за рахунок ефективної охорони здоров'я, навколишнього середовища та правопорядку. Система самозбереження - необхідний компонент існування держави, а стан здоров'я населення - одна із найважливіших складових такої системи. Крім того, громадське здоров'я є об'єктом наукових досліджень в сфері економіки з позиції впливу на макроекономічні показники розвитку держави;

- політологія: громадське здоров'я визначається як об'єкт політичного життя суспільства/ «Питання забезпечення здоров'я населення є одним з найбільш важливих питань державної соціальної політики у всіх розвинутих країнах світу. Значна увага надається йому і у європейській та світовій практиці у сфері охорони здоров'я. Так, нова європейська політика щодо здоров'я вимагає критичного перегляду існуючих механізмів управління охороною здоров'я, удосконалення політики охорони здоров'я, розвитку структур громадського

здоров'я, пріоритету надання медико-санітарної допомоги, впливу на провідні чинники ризику». Відповідно важливе значення в реалізації державної політики має власне політична воля до реформування різних сфер суспільного життя. Стан громадського здоров'я змінює напрями розвитку політичних систем;

- медицина: вивчаються взаємозв'язок між громадським та індивідуальним здоров'ям;

- психологія: вивчає вплив психологічних факторів на стан громадського здоров'я. «Психосоціальне напруження, стреси, все зростаюча агресія і соціальна девіація, соціальні хвороби, деградація суспільства і багато іншого є факторами, що впливають на зниження громадського здоров'я»;

- право: громадське здоров'я виступає об'єктом прав та свобод, що гарантуються державою, а також правовим регулюванням різних видів суспільних відносин. «Ефективність правового регулювання громадського здоров'я безпосередньо залежить від відповідності даних норм права засадам моралі та етики. Саме у сфері громадського здоров'я правові норми повинні ґрунтуватися на засадах етики та моралі. Етична, моральна складова громадського здоров'я має довгу еволюцію»;

- державне управління: громадське здоров'я виступає об'єктом державної політики та характеризує його як національний стратегічний інтерес. «Громадське здоров'я - це не тільки медико-біологічні параметри життя індивідів в соціумі, а й актуальний фактор стратегічного розвитку нації і держави. Громадське здоров'я - характеристика одного з важливих властивостей, якостей, аспектів суспільства як соціального організму».

Така міждисциплінарність характеризує громадське здоров'я як особливий об'єкт державного управління, проблеми якого досягли такого рівня, який вимагає комплексної державної політики, що передбачає реформування як власне системи охорони здоров'я так і зміни регулювання інших сфер суспільних відносин. Зокрема, Юдинов К.А. вказує, що виступаючи частиною соціального середовища, громадське здоров'я, як і середовище її формування є відкритою системою. Соціальним середовищем для громадського здоров'я є всі інші соціальні системи і позасистемні соціальні фактори, з якими вона перебуває в різноманітних видах взаємодії. При цьому громадське здоров'я - це індикатор адаптивності людини до середовища. Адаптивність висловлює функцію адекватності механізмів формування громадського здоров'я. Отже, громадське здоров'я окрім того, що є об'єктом державного управління, виступає також результатом державного управління в різних сферах суспільного життя. Відповідно до цього громадське здоров'я варто розглядати із декількох позицій, а саме:

- як стан: громадське здоров'я – стан здоров'я населення країни в певних соціально-економічних, соціально-культурних, політичних, правовий, природно-кліматичних умовах суспільних відносин та його вплив на їх розвиток. В контексті державного управління, розглядаючи громадське здоров'я як стан здоров'я, досліджуваний об'єкт виступає результатом державної політики;

- як процес: громадське здоров'я – сукупність заходів (соціально-економічного, соціально-культурного, політичного, правового, екологічного та інші характерів) щодо збереження та розвитку громадського здоров'я та мінімізації його впливу на суспільні відносини в державі. В даному випадку сукупність зазначених заходів складатимуть державну політику та будуть реалізовуватися через механізми формування та реалізації державної політики в сфері громадського здоров'я.

Відповідно до зазначеного під поняттям «державна політика в сфері громадського здоров'я» варто розуміти: сукупність державно-управлінських рішень в сфері охорони здоров'я та усіх інших сферах суспільного життя які впливають на здоров'я людини з метою забезпечення відповідного рівня громадського здоров'я як основи забезпечення національних інтересів.

Фоміна А.В. вважає, що «для ефективної управлінської діяльності необхідна розробка нової соціальної моделі здоров'я населення на основі принципу: не соціальна здоров'я є проблема для суспільства, а стан суспільства - причина соціального нездоров'я населення. Таким чином, в соціології управління мова може йти тільки про соціальне здоров'я населення як основному життєзабезпечуючому факторі функціонування і розвитку соціальної системи і інтегральному показнику ефективності управління нею» [6, с. 106]. Це обумовлено, тим, що одні складові розвитку суспільних відносин впливають безпосередньо на стан здоров'я людини, а інші впливають на образ життя людини та ставлення до здоров'я, що в результаті також визначає його рівень. Дослідниця Гордєєва С.С. вважає, що «формування ціннісного ставлення до здоров'я в суспільстві - це складний соціальний процес, результат взаємодії соціально-економічного розвитку держави, рівня освіти і культури здоров'я населення, а також його матеріального і духовного добробуту і інших чинників життєдіяльності».

Наданов Б.Н. також вказує на важливість способу життя при формування державної політики в сфері громадського здоров'я. «Спосіб життя, якість життя - це найважливіші фактори ризику, що впливають на суспільну та індивідуальну здоров'я. Тому вважаємо, що необхідно створити цілісну єдину систему, об'єднавши в неї системи освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту. Вона повинна бути заснована на принципах конвергенції культур Заходу та Сходу, холізму (цілісності), синергійності, усвідомлення власних дій в будь-який момент часу кожною людиною». В сукупності зазначені фактори є детермінантами громадського здоров'я, а відповідно об'єктами державної політики в сфері громадського здоров'я.

В науковій літературі вчені по-різному визначають фактори, що впливають на громадське здоров'я та образ життя населення.

Морозов В.А. вивчаючи фактори впливу на громадське здоров'я зазначає, що «соціально-політичні, культурні та економічні чинники утворюють групи ризику, зазвичай до них відносять групи населення більшою мірою, ніж інші, схильні до різних захворювань. Це діти, люди похилого віку, вагітні, мігранти, самотні, особи без певних занять, без певного місця проживання, безробітні, люди з девіантною поведінкою (повії, п'яниці, наркомани, психопатичні особистості і ін.). Які працюють у шкідливих виробничих умовах та ін» [7]. Варто зауважити, що розглядати соціально-культурні, політичні та економічні характеристики суспільні відносин як групи ризику досить дискусійно, адже з одного боку це ризики, а з іншого переваги. Саме тому доцільно розглядати зазначені детермінанти не як фактори впливу, а як середовища поширення певних ризиків для громадського здоров'я. Це вказує, на важливість інших сфер державного управління.

Фоміна А.В. в своєму дослідженні проблем громадського здоров'я визначає індикатори соціального благополуччя до яких відносить:

- соціальні умови і комфортність соціального середовища;
- стан соціальних хвороб і патологій;
- медико-біологічні показники;
- характер суспільно-політичного життя;
- соціально-економічні показники (дохід, рівень і якість життя, зайнятість, забезпеченість житлом, купівельна спроможність та ін.);
- динаміка розвитку ринку споживчих товарів і послуг, освіти та охорони здоров'я;
- стан соціального захисту населення, соціальної допомоги і підтримки;
- соціальна безпека (рівень злочинності і стан правопорядку);
- національна безпека і ін.».

Зазначені індикатори є основою забезпечення стабільності громадського здоров'я в суспільстві з одного боку, а в іншому ж випадку стан громадського здоров'я може визначати зазначені індикатори суспільної стабільності.

Байдалова О.В. досліджувала вплив соціальних факторів на громадське здоров'я, в результаті чого дійшла до наступних висновків: «Перш за все, слід розуміти, що якість здоров'я і тривалість життя, починаючи з народження людини, пов'язані і опосередковуються факторами соціальних інститутів суспільства. Наприклад, сім'єю, наукою, системою освіти, охорони здоров'я, домогосподарством, ринком зайнятості і т.д. Соціальний інститут, як відомо, являє собою стандартизовану форму, в рамках якої кожен з нас задовольняє свої соціальні потреби. У соціології прийнято соціальні фактори, що обумовлюють життєдіяльність людини, класифікувати за такими напрямками:

- соціально-економічні (спосіб життя, умови праці, житлові умови, матеріальний добробут);
- соціально-біологічні (вік, стать, спадковість і т. д.);
- еколого-кліматичні (стан повітря, води, ґрунту, рівень сонячної радіації і т. д.);
- медико-організаційні (якість, ефективність, доступність медико-соціальної допомоги і т. д.);
- правові, спрямовані на правове забезпечення прав громадян на здоров'я і регламентують механізми їх реалізації через державні і недержавні господарські та соціальні інститути на федеральному, територіальному та муніципальному рівнях за участю самих громадян;
- соціокультурні, пов'язані з формуванням культури здоров'я, організацією дозвілля населення, популяризацією способу життя, адекватного здоров'ю, з урахуванням етнічних, національних, релігійних та інших ідей, традицій і обрядів;
- особистісні, що орієнтують кожної людини на формування, збереження і зміцнення свого здоров'я, тісно пов'язаного з розвитком загальної культури і розумінням особистої відповідальності за своє здоров'я» [8]

В цілому вище перелічені фактори формують сфери життя людини як біологічної істоти та як соціального агента.

Морозов В.А., пропонує усі сфери діяльності людини, які впливають на стан здоров'я розподілити на наступні групи, які тим чи іншим чином впливають на стан здоров'я:

- Духовність. «Духовність присутній в суспільстві завжди, але може бути або позитивною, або негативною. Її характер формується під впливом внутрішніх і зовнішніх умов. У дорослих вплив культури на здоров'я зводиться до того, що чим нижче рівень культури, тим вище ймовірність виникнення захворювань менеджмент життя формується в основному під впливом духовного стану і оцінюється на скільки людина щаслива».

- Трудова діяльність. З позицій сьогодення, даючи оцінку повсякденному життю людей, протягом життя 1/3 загального часу людина бере участь у трудовій діяльності. Тому важливо, щоб під впливом праці не настав погіршення в стані здоров'я. Основними несприятливими виробничими факторами є загазованість, пил, шум, вібрація, монотонність, нервово-психічна напруга і т.п. Невиконання зазначених

заходів може призвести до загальної захворюваності, виникнення професійної захворюваності, травматизму, інвалідності, смертності.

- Житлові умови. Виключно важливі житлові (побутові) умови, що впливають на здоров'я населення. Основну частину часу (2/3 від загального часу) людина проводить поза виробництва, тобто в побуті, перебуваючи при цьому в житло і на природі. Тому комфортність і впорядкованість житла має велике значення для відновлення працездатності після трудового дня, для підтримання здоров'я на належному рівні, для підвищення культурного і освітнього рівня і т.д.

- відпочинок. «Для збереження і зміцнення здоров'я людині необхідний відпочинок. Відпочинок - це стан спокою, якого особливого роду діяльність, яка знімає втому і сприяє підвищенню працездатності. Важливою умовою відпочинку є його матеріально-технічне забезпечення, яке включає поліпшення житлово-побутових умов, зростання числа театрів, музеїв, виставкових залів, розвиток телебачення і радіомовлення, розширення мережі бібліотек, будинків культури, парків, санаторно-курортних і туристських організацій і т.д.».

- культура, фізична культура, спосіб життя. «В даний час зростає роль фізичної культури в житті людини. Нестача фізичної культури (гіподинамія) - зворотний бік науково технічного прогресу, характерна риса нашого часу. Цей недолік відчувається на виробництві та навіть у сільському господарстві, в побуті і повсякденному житті. Вплив фізичних вправ різноманітне, воно позначається на функціях практично всіх органів і систем організму, але найбільш важлива дія їх на серцево-судинну систему. Розглянутий культурний підхід передбачає опис соціальних структур, процесів та інститутів в найбільш широким категоріях. Існує кілька основних шляхів впливу культури на здоров'я».

В цілому комплексну інформаційну модель об'єкту державної політики можна представити наступним чином (рис. 1).

Відповідно до представленого на громадське здоров'я чинять вплив наступні середовища функціонування суспільства, що визначають напрями формування державної політики в досліджуваній сфері:

1. Екологічне середовище. «Науково-технічний прогрес на даній стадії технологічного укладу розвиває суспільство в суперечливому напрямку щодо здоров'я людини та стану навколишнього середовища. Говорячи про здоровий стан навколишнього середовища, ми часто розуміємо екологічні, природні умови і фактори, включаючи клімат, погоду, ландшафт, флору і фауну, а останнім часом і забруднення навколишнього середовища. Безумовно екологічні чинники є найважливішими, що чинять вплив на громадське здоров'я, а це в свою чергу вимагає від державного управління формувати механізми, які б відповідали наступним положенням:

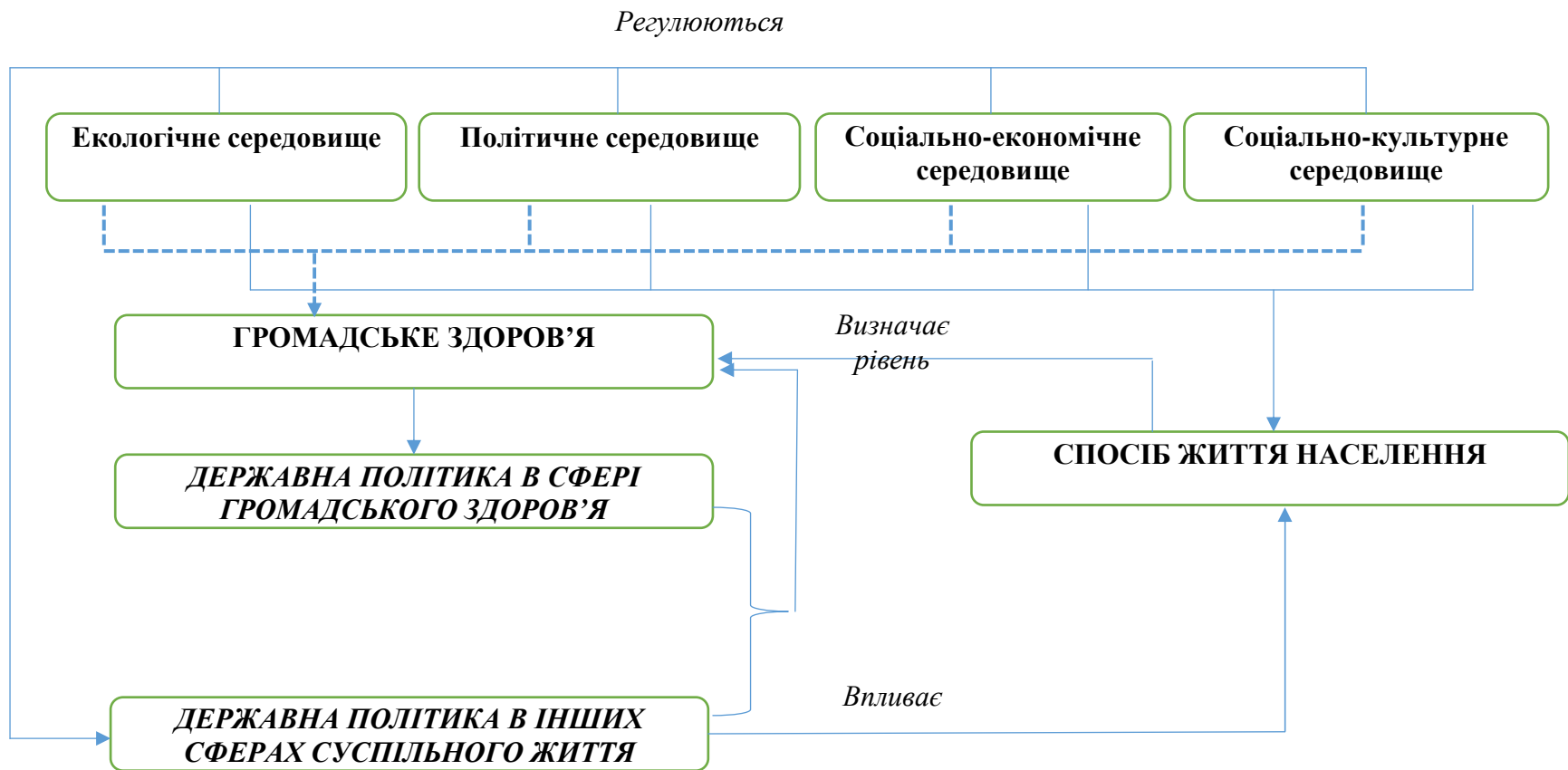

Рис. 1. Громадське здоров'я як об'єкт державної політики

- урбанізація чинить найбільший на навколишнє середовище, а тому на державному рівні варто затвердити концепцію урбанізаційного розвитку, яка б врахувала екологічні наслідки таких процесів та визначала механізми їх мінімізації з позицій впливу на громадське здоров'я;

- при формуванні механізмів державного управління в сфері охорони навколишнього середовища, по-ємо взяти до уваги положення сучасних еколого-орієнтованих теорій та концепцій суспільного розвитку, а саме: циркулярна економіка, сталий розвиток, зелена економіка та інші;

- раціональне використання природних ресурсів та зменшення екологічних наслідків промислового виробництва, використання інфраструктурних об'єктів, зменшення викидів та скидів побутових відходів та інше.

2. *Політичне середовище.* Морозов В.А. вважає, що громадське здоров'я залежить і від соціально-політичного середовища, від її нормативно-правового забезпечення, поєднання вертикалі і горизонталі влади, адміністративної координації територій і, нарешті, від ідеологічної середовища громадських взаємин, що визначають здоров'я людей. Все це характеризує сумісне людського середовища. Розвиток політичної системи має неабиякий вплив на державну політику в сфері громадського здоров'я, що зумовлено наступними положеннями:

- від ефективності політичної опозиції залежить результативність реформ та врахування інтересів усіх стейкхолдерів при формуванні державної політики;

- від політичної волі провладних політичних сил залежить ефективність реформ в різних сферах суспільного життя, зокрема системи охорони здоров'я;

- від рівня розвитку політичної системи залежить довіра населення до реформ та відповідно державної політики в сфері громадського здоров'я.

3. *Соціально-економічне середовище.* Куклик О.А. вказує, що «населення формує важливий ресурс країни і є основою її економічного зростання. Значний вплив на стан населення надають періоди економічної нестабільності» [9]. Зазначене вказує, що низький рівень економічного розвитку визначає низький рівень громадського здоров'я, що можна підтвердити наступними позиціями:

- по-перше, економічна нестабільність впливає на рівень життя населення, а отже знижує можливість вести здоровий спосіб життя, проводити профілактичні заходи, вчасно проводити діагностику, знижує фінансові можливості отримати якісну медичну послугу. Крім того, економічні кризи найчастіше виступають фактором зниження психологічного здоров'я людини. Так, Артамонова О.Е. зазначає, що доступ до таких соціальних цінностей, якими є здоров'я і охорону здоров'я, в суспільстві далеко не однаковий для різних груп і верств населення. Він обумовлений становищем індивідів і груп в соціальній структурі суспільства. Здоров'я є однією з підстав ідентифікації і самоідентифікації людей в системі соціальної нерівності і, отже, передумовою їх соціальних взаємодій, соціальної інтеграції або дезінтеграції, а також істотним фактором суспільного психологічного клімату соціальних груп і суспільства в цілому. Фактично зазначена позиція характеризує в більшій мірі вплив на особисте здоров'я, що в цілому впливає на стан громадського здоров'я в суспільстві. А тому, державна політика в сфері громадського здоров'я, окремі переслідування суспільних цілей в своїй основі має бути людиноцентриською.

- по друге, стан соціально-економічного середовища визначає можливості держави до реалізації ефективних заходів в сфері збереження та примноження громадського здоров'я. Морозов В.А. доповнює фактори впливу на громадське здоров'я соціально-економічними чинниками: розвалом економіки країни, падінням виробництва; переходом основних виробничих потужностей в приватну власність; галопуючої інфляцією і масовим виникненням на ринку посередників; гіпертрофією банківської системи і участю банків в махінаціях на основі «фінансових пірамід» і вивезення капіталу; істотним скороченням держбюджету і розвитком тіньової економіки; істотним зниженням фінансування силових структур, систем охорони здоров'я, освіти і культури; міграцією населення, яка також позначилася на якості життя, оскільки російськомовні мігранти не підтримувалися в належній мірі матеріально через відсутність коштів; комерціалізацією значної частини медичних послуг, переходом в приватний сектор аптечної мережі та зростанням цін на медикаменти, відсутністю мотивації лікарів до забезпечення якості медичної допомоги, практичної ліквідацією послуг.

4. *Соціально-культурне середовище.* Соціально-культурне середовище, визначається з позиції власне питанням ідентифікації суспільства та інформаційної політики держави, що впливає на культуру здорового способу життя. Щодо першого напрямку погоджуємося із В.О. Морозовим: «Великий набір соціокультурних чинників, що вивчаються в соціально-психологічному дослідженні здоров'я, в аналітичних цілях може бути поділені на макросоціальні і власне до культурні чинники. Наприклад, з китайської історії відомо, що предки сучасної цивілізації в процесі постійного пошуку шляхів збереження здоров'я і досягнення довголіття постійно накопичували досвід і знання, які лягли в основу багатої культури ЯН-шен (плекання життя) - «Культура підтримки здоров'я і досягнення довголіття», способи якої різноманітні і здійснюються шляхом психологічної регуляції настрою і ставлення до зовнішнього світу». Варто зазначити, що державна політика в сфері культури, що має проєвропейську спрямованість значно змінила ставлення населення до здорового способу життя. Досягнення зазначеного стає можливим лише за ефективних інформаційних механізмів. Щодо другого напрямку, то Артамонова О.Е., вказує що, залишаються досить поширеними такі соціальні протиріччя в сфері громадського здоров'я, як низька інформованість дорослого населення про стан здоров'я і захворюваннях; неадекватне ціннісне ставлення до здоров'я; соціальні бар'єри

в доступі до медичної допомоги; лояльність до моделей поведінки, що шкодять здоров'ю; ігнорування медичної допомоги при захворюваннях. Ці протиріччя, як показують окремі соціологічні дослідження, тісно пов'язані з соціальною структурою і системою соціального нерівності. Відповідно вважаємо, що державна політика в сфері громадського здоров'я має бути узгоджена із політикою в сфері культури та інформації.

Усе зазначене вказує, що інтереси різних учасників суспільних відносин щодо громадського здоров'я є різнірідними, а державна політика має їх гармонізувати для досягнення соціального консенсусу та забезпечення національних інтересів. Вважаємо, що основою формування державної політики в сфері громадського здоров'я є врахування інтересів усіх учасників суспільних відносин та гармонізація положень державної політики в різних сферах суспільного життя.

Значний вплив на громадське здоров'я чинить діяча система охорони здоров'я в країні. Варто зазначити, що медична реформа, що розпочалася у 2014 р. поклала основи нового бачення розвитку державної політики в сфері громадського здоров'я. Вітчизняні вчені Т.С. Грузєва, Н.В. Гречишкіна, Л.О. Литвинова за даного приводу зазначають наступне: «За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, громадське здоров'я – це наука та практика попередження захворювань, подовження тривалості життя і зміцнення здоров'я шляхом організованих зусиль суспільства; це формування відповідальної поведінки людей стосовно власного здоров'я. В Україні вперше на рівні держави формується підґрунтя для забезпечення пріоритету профілактики в національній системі охорони здоров'я, тобто зміщення акценту на попередження хвороб, а не лише на вчасну діагностику і лікування, шляхом розбудови системи громадського здоров'я. Запровадження нової системи змінить не тільки державні підходи, але й свідомість кожної людини. Для цього поширюватимуться знання та правдива інформація, наприклад, про продукти, які споживає населення, про повітря, яким воно дихає, водойми, де відпочивають, і медичні послуги, необхідні для збереження здоров'я. Для сімейних лікарів буде вибудована система стимулів, щоб зацікавити їх проводити профілактичну роботу: активно проводити раннє виявлення хвороб, агітувати за грудне вигодовування та проведення щеплень, відмову від паління та надмірне вживання алкоголю. Для зменшення впливу неінфекційних захворювань впроваджуватиметься підхід, коли людина сама обирає заходи, спрямовані на зміцнення власного здоров'я. Це дасть змогу очікувати і вимагати від органів місцевого самоврядування прийняття відповідних рішень. Зокрема, при реалізації інфраструктурних проєктів: розвиватимуть паркові зони, будуватимуть велосипедні доріжки, створюватимуть умови для здорового способу життя». В цілому усі зазначені властивості громадського здоров'я визначають ключові напрями формування та розвитку державної політики та її взаємозв'язку із іншими видами державної політики.

Висновки і перспективи подальших досліджень: Підводячи підсумок, зазначимо, що нами обґрунтовано властивості громадського здоров'я як об'єкту державної політики та його міждисциплінарну природу. Визначено сутність громадського здоров'я як стану (стан здоров'я населення країни в певних соціально-економічних, соціально-культурних, політичних, правовий, природно-кліматичних умовах суспільних відносин та його вплив на їх розвиток. В контексті державного управління, розглядаючи громадське здоров'я як стан здоров'я, досліджуваній об'єкт виступає результатом державної політики) та процесу (сукупність заходів (соціально-економічного, соціально-культурного, політичного, правового, екологічного та інші характерів) щодо збереження та розвитку громадського здоров'я та мінімізації його впливу на суспільні відносини в державі. В даному випадку сукупність зазначених заходів складатимуть державну політику та будуть реалізовуватися через механізми формування та реалізації державної політики в сфері громадського здоров'я). Запропоновану сутність поняттям «державна політика в сфері громадського здоров'я» сукупність державно-управлінських рішень в сфері охорони здоров'я та усіх інших сферах суспільного життя які впливають на здоров'я людини з метою забезпечення відповідного рівня громадського здоров'я як основи забезпечення національних інтересів.

Структуровано систему об'єктів державної політики в сфері громадського здоров'я з позиції середовищ суспільного розвитку, які є джерелами індикаторів громадського здоров'я з одного боку та системи охорони здоров'я як сукупності інструментів збереження здоров'я населення. В цілому це визначає напрями формування та реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я, її завдання та напрями взаємодії із іншими сферами суспільного життя.

Список літератури.

1. Найданов Б.Н., Захаров А.К. Сохранение и развитие общественного здоровья как приоритетная задача населения и государства // Вестник Бурятского государственного университета. Педагогика. Филология. Философия, № 6-1, 2014, – С. 107-111.
2. Реут Д.В. Инструментализация средств развития человеческого потенциала страны посредством уточнения представлений об общественном здоровье // Здоровье – основа человеческого потенциала: проблемы и пути их решения, № 1, 2012. – С. 182-183.
3. Юдинов К.А. Общественное здоровье как философская категория // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки, № 4, 2010 – С. 225-227.
4. Гордеева С.С. Отношение к здоровью как социальный феномен // Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология, № 2, 2011. – С. 131-136.
5. Рингач Н.О. Громадське здоров'я як чинник національної безпеки: монографія / Н.О. Рингач. – К.: НАДУ – 2009 – 296 с.

6. Фомина А.В., Бреусов А.В., Чирков В.А., Бреусов Р.А. Категория «Социальное здоровье населения» в общественном здоровье и здравоохранении // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Медицина, № 1, 2013, С. 106-111.

7. Морозов В.А. Совместимость факторов общественного здоровья // Креативная экономика, № 7 (91), 2014, С. 160-172.

8. Байдалова О.В. Влияние социальных факторов на показатели общественного здоровья // Волгоградский научно-медицинский журнал, № 4 (56), 2017, С. 8-10.

9. Куклин А.А., Васильева Е.В. Благополучие и общественное здоровье населения России: адаптация к экономической нестабильности // Экономика региона, № 1, 2015, С. 64-76.

References.

1. Najdanov, B.N. and Zaharov, A.K. (2014) "Preservation and development of public health as a priority task of the population and the state", *Vestnik Buryatskogo gosudarstvennogo universiteta. Pedagogika. Filologiya. Filosofiya*, vol. 6-1, pp. 107-111.

2. Reut, D.V. (2012) "Instrumentalization of the means of human development of the country by means of clarification of ideas about public health", *Zdorove – osnova chelovecheskogo potenciala: problemy i puti ih resheniya*, vol. 1, pp. 182-183.

3. Yudinov, K.A. (2010) "Public health as a philosophical category", *Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye nauki*, vol. 4, pp. 225-227.

4. Gordeeva, S.S. (2011) "Attitude to health as a social phenomenon", *Vestnik Permskogo universiteta. Filosofiya. Psihologiya. Sociologiya*, vol. 2, pp. 131-136.

5. Rynhach, N.O. (2009) *Hromadske zdorovia yak chynnyk natsionalnoi bezpeky* [Public health as a factor of national security], NADU, Kyiv, Ukraine.

6. Fomina, A.V., Breusov, A.V., Chirkov, V.A. and Breusov, R.A. (2013) "Category "Social health of the population" in public health and health care", *Vestnik Rossijskogo universiteta družby narodov. Seriya: Medicina*, Vol. 1, P. 106-111.

7. Morozov, V.A. (2014) "Compatibility of public health factors", *Kreativnaya ekonomika*, vol. 7 (91), pp. 160-172.

8. Bajdalova, O.V. (2017) "Influence of social factors on indicators of public health", *Volgogradskij nauchno-medicinskij zhurnal*, Vol. 4 (56), pp. 8-10.

9. Kuklin, A.A. and Vasileva, E.V. (2015) "Welfare and public health of the population of Russia: adaptation to economic instability", *Ekonomika regiona*, vol. 1, pp. 64-76.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2019 р.